

Bárdos Lajos és a cserkészzet

(Márkus Miklós írása 1984-ből)

Bárdos Lajos barátom 1913 tavaszán – mint 4.-es gimnazista diák – lépett be a később 4-es számú BIK cserkészcsapatba, melynek én is tagja voltam. Már nyáron részt vett a csapat Balaton körüli mozgótáborában. Egy iskolába – az I. ker. Állami Főgimnáziumba – jártunk, de én egy osztállyal feljebb, s eddig nem ismertük egymás. A nyári táborban én nem vettem részt, de az év végén, amikor is a karácsonyi ünnepélyen őrsvezető lettem, ő került mellém segédőrsvezetőnek. Ekkor kezdődött igaz barátságunk, mely már 70 éve változatlan erővel fennáll. 1914-ben már együtt vettünk részt a Kolozsvár-Rév (Zichy barlang)-Nagyvárad-Debrecen-Hortobágy-Eger kalandos mozgótáborunkban.

Augusztus elején kitört az I. Világháború, s mi a tanítás kezdetéig a mentőknél teljesítettünk szolgálatot a sebesülteket hozó vonatok fogadása körül. Parancsnokunk: Erős Gusztáv bátyánk bevonult katonának, s az egész csapat parancsnokságát a polgáristákból álló 1. csapat vezetője, Kiss József vette át. 1915-től ő vezette táborba a csapatot. 1915 nyarán a tábor az Ipoly mellett, Lelédhídmajornál volt. Ebben mindketten részt vettünk. De 1916 május végén én is bevonultam katonának, s így az ez évi nyári táborba, - mely ugyanott volt – csak rövid látogatásra mehettem. Ugyanez volt a helyzet 1917-ben, az ipolyszakállasi táborban is. Lajos barátom azonban mindegyikben részt vett.

Az ipolyszakállasi táborozás alatt történt, hogy a két vasárnapon és Péter-Pál ünnepén a csapat a község templomában hallgatott szentmisét, és járult szentáldozáshoz. A miséken – az akkor 17 éves – helyettes táborparancsnok, Bárdos Lajos orgonakíséréte mellett a cserkészek egyházi énekekkel emelték az ünnep fényét. A faluban a kántor katonai behívása miatt már évek óta nem volt énekes szentmise. Hálából a falu népe a harmadik mise után szeretettel megvendégelte a csapatot, és sokáig emlegette a budai cserkészek vallásos és fegyelmezett magatartását.

A BIK – gimnazistákból szervezett és vezetésem alatt álló – 2. csapata (raja) utánpótlás hiányában kiüregedett. „Vezérőrs” néven 1917. I.1-én átvette a csapatlap – a „BIK-HÍRADÓ” szerkesztését. 1917 őszén, hogy eszméinket szélesebb körre terjeszthessük ki, megalakítottuk a „Cserkészélet Társaság”-ot, és a Híradót új néven, mint „Cserkészélet” egyetemes ifjúsági cserkészlapot szerkesztettük és adtuk ki. Szerződést kötöttünk a BIK mellett a KEG-gel és a Piarista csapattal is, hogy lapunkat hivatalos lapjuknak fogadják el és terjesszék. E két csapat részéről Velösy Béla és Strilich Pál vettek részt a szerkesztő bizottságban. A lap szépen fejlődött. 1918 őszén beolvasztottuk a „Légy Résen” cserkészlapot is, s így lapunk a „Cserkészlet” címmel, mint egyetlen magyar cserkészújság indult neki az évfolyamnak.

A háborús frontok összeomlása és az egész országban fellépő zűrzavar miatt azonban a novemberi 3. szám után a kiadást nem tudtuk folytatni. Lajos barátom, aki 1917 őszén szintén bevonult katonának, 1918 végén szerelt le.

1919 elején végre sikerült megalapítanom az I. ker. Főgimnázium önálló cserkészcsapatát, a későbbi 7. sz. Erős Gusztáv csapatot. Lajos barátom egyéb elfoglaltsága miatt csak ősszel tudott csatlakozni hozzánk, mint állandó helyettesem.

1920 nyarán a Csepel sziget déli részén – Adonnyal szemben – lévő Lórévra vittük táborba a csapatot. Zuhogó esőben érkeztünk, s így néhány napig az iskolában húztuk meg magunkat. Amint kisütött a nap, a Duna partján vertünk tábort. Az esőt azonban vízár követte, a táborunkat másnapra teljesen körülzártá.

Lajos barátunk műszaki vezetése alatt azonban hamarosan elkészült a kötélkorlátos híd egy kidöntött fatörzsből, s elszigeteltségünk megszűnt. A tábort ketten vezettük, Lajos irányította az élelmezést is. A tábort meglátogatta Witz Béla hittanár is, a Cserkészszövetség későbbi elnöke, és az ottani Zichy kápolnában misét mondott a csapat számára. Ugyanekkor filmfelvétel is volt. Vaskó Andor testvérünk pedig a „Lórévi eposz” című költeményével örökítette meg táborunk emlékét.

1920 őszén én megnősültem, és egyéves cserkészszövetségi ügyvezető főtitkári működésem után 1921 tavaszán a Kereskedelmi Bank szolgálatába léptem. Ez az állás igen lekötötte időmet, s így egyre több feladatot voltam kénytelen Lajos barátomra hárítani, különösen a táborok előkészítése és vezetése terén.

Csapatunk az 1920 őszi átszervezés után különféle társadalmi szolgálatokat vállalva folytatta munkáját. Kedves, meghitt karácsonyi ünnepélyünkön, mint különleges meglepetés tűnt fel a Lajos barátom által titokban szervezett többszólamú énekkar, mely új cserkészdalokat adott elő ősrégi magyar népi dallamokra, saját feldolgozásában.

Ez a kezdeményezés volt magva a 7-es csapat magyar népi nótakultuszának, mely sok küzdelem után később az egész mozgalmat meghódította. Lajos barátom szerkesztésében adtuk ki első 4 szólamú kísérletünket „Hat cserkészdal” címen 1924-ben. Ezt követte 1925-ben a „Cserkészdalok” című füzet, de már hatvan dallal. Mindkettőben megjelent az azóta világhírnévre szert tett „Szellő zúg távol” kezdetű tábori nótánk, Bárdos Lajos és jómagam szerzeménye. Kiadták ezt azóta Baselben, Párizsban, Rómában, sőt még Izraelben is. Terjed szájról-szájra, éneklük szerte a világban. Álljon itt a szövege is:

Szellő zúg távol, alszik a tábor.
Alszik a tábor, csak a tűz lángol.
Rakd meg, rakd meg cserkészpajtás azt a tüzet,
Isten tudja, mikor látunk megint ilyet.

Szellőzúgásnak fárad a hangja.
Kis falucskának szól a harangja.
Hallga, hallga, szól a harang: bim, bam, bim, bam.
Lelkünk mélyén kél rá visszhang: bim, bam, bim, bam.

Közben folyt a csapatmunka folytak a nyári táborozások. Lajos barátom az idősebb korosztálynak volt a rajparancsnoka, és ötletességével, példamutatásával igen jó hatással volt a nála nem sokkal fiatalabb fiúkra, akik őszintén ragaszkodtak hozzá, és kitartottak mellette.

Megfelelő felderítés után 1921-ben Bakonybélben táborozott a csapat. Lajos barátom volt a táborparancsnok, én csak a tábor első felében tudtam segítségére lenni. Sűrű erdő mélyén, a Gerence patak völgyében vertük fel az őrsi sátrakat, és sok munkával, nótázással, fürdéssel röppült el a 3 hét, maradandó benyomásokat hagyva a fiúk lelkében.

1922-ben Lajossal kettesben a salgótarjáni bányavidéket jártuk be felderítő utunkon, és remek táborhelyet találtunk Karancsalja határában, az erdő szélén, forrás közelében. A bányavidéken éppen sztrájkoltak a bányászok. Szinte megszűnt az élet a környéken. Ennek hátránya bennünket is érintett. Főképp az élelmiszer beszerzés volt nehéz, ezt csak nagyobb távolságokról, naponta kiküldött járőrök segítségével sikerült biztosítani. Közben tanúságot tehetett a csapat helytállásáról, edzettségéről.

Felettünk magasodott 700 m magasan a Karancs hegy, s egyszer csak láttuk, hogy a hegy tetejét füstfelleg borítja. Ég az erdő! Rajta fiúk! Ez nekünk való munka! És percek alatt megindult a csapat egy-egy lapáttal, fejszével a kézben, majdnem futólépésben fel a hegytetőre, ahol hatalmas lángtenger fogadott bennünket. Megközelítenünk is nehéz volt. A 40 fiú körülvette a tűz fészket, és az avartól tisztította a környező terepet. Így a lángok lohadtak, és sikerült betörnünk a góc már kiégett, forró közepére. Két oldalról vertük, csépeztük az égő cserjéket, szerencsénkre sudártűz nem volt, míg végre győztünk. Víz nélkül, 4 órai kézi erővel sikerült a tüzet levernünk. Mire elkészültünk, mi is kikészültünk, ekkor ért fel hozzánk az erdész, aki még látott bennünket a völgyből elindulni.

Álljon itt emlékül Vaskó Andor testvérünk szép költeménye:

Az erdő mesél

(Ajánlom ezt a verset Bárdos Lajos testvéremnek)

Testvér, hallod-e, suhog az erdő,
Összesúg a sok mohos fa,
Sebesen siklik a lomb közt a felhő,
Villog a földön a hold sugara.
Pajtás hallod-e, suhog az erdő.

Jószívű az Isten nappal után renddel
Lélekmelegítő csendes estét rendel.
S ha az alkonyatnak elcsurgott a vére,
Mesevágó kisleányt ülteti térdére.
Meséje holdsugár,
Csillagtánc, kismadár.
Testvér, érted-e suhog az erdő.

Testvér, hallod-e, harsog az erdő.
A Karancs tetején a Halál tüze ég.
Fuldokló füstöt hoz a szellő,
Égre parázslék a bérci vidék,
S izzik a lángban a büszke tető.
S völgyi torokból a füst tör elő.
Testvér, az Úristen kétféle mesét tud,
Akit nagyon szeret, ebből csak annak jut.

Testvér, az erdő most a világ képe,
Égő hegyek füstje száll a völgy ölébe.
S ami fent az ormon nagyszerű ítélet,
Lent a völgy fenekén fullasztó füstté lett.
De a füst az erdőt nem sokáig fojtja,
Most már tudom testvér, akad, aki oltja.

A hegyek tetején a Halál dala harsog,
S az élet tüzében cikáznak az arcok.
Hadd szálljon a szikra, hasadjon a törzs le,
Az élet az üszköt a porba ledöntse!

Csillogjon a balta, repedjen a kő!
Az ifjú szívekben még van erő.

A Karancs tetején a Halál tüze harsog,
De nagyszerű tűzben cikáznak az arcok.
A tűz az emészt, a tűz az teremt.
S a kétféle tűz most öltre ment.
És az élet győzött!

A tábortól való búcsúzásomkor bejelentettem, hogy egyelőre a csapatparancsnokságról is lemondok. Energiáimat egyetemi tanulmányaim befejezésére kell fordítanom. A csapatparancsnokságot Bárdos Lajosra ruháztam át. A következő évben tehát egyedül ő irányította a velem egyébként is teljesen összeforrt csapatot. Ezt bizonyította az a szép, nagyszerű előadás a Budai Katolikus Körben, zsúfolt nézőtér előtt, melyet teljesen saját műveiből állított össze, és adott elő a csapat. Kimagasló volt Vaskó Andor Madách-paródiája, és a „Coculi álma” c. jelenet, melynek kísérő zenéjét – köztük a földre szállt marslakók táncát – Lajos barátom szerezte.

Ez időben született meg a csapat saját eredeti indulója, a „Zengjen a dal”, melynek szövegét Schranz Ödön, csapatunk tagja írta, zenéjét természetesen Bárdos Lajos szerezte.

Zengjen a dal, pezsegjen a vér,

döngjön a föld a léptek alatt.
Tudja ki él, hogy erre ment
az Erős Gusztáv csapat.

Áll Buda még és él a magyar,
állnak a büszke sziklafalak.
Él a magyar, tanúja rá
az Erős Gusztáv csapat.

Előre fiúk, villogjon a szem,
dübörögjön a föld a léptek alatt!
Hadd tudja a holt, hogy erre volt
az Erős Gusztáv csapat.

1923 tavaszán Lajos a parancsnokságot rangidős segédtszűnknek, Kisdi Pálnak adta át, a nyári tábor előkészítését és vezetését pedig Vaskó Andor vállalta. Én Kisdivel kettesben a nyáron végigkalandoztam a Bakonyt és a Balatont. Balatonmárfürdőn felkerestük Bárdos Lajos barátomat is, akivel az őszi tervekről is tárgyaltunk. Ugyancsak kettesben meglátogattuk a csapat zádori táborát, Pakssal szemközt, a Duna-parton, ahol Vaskó Bandi volt a parancsnok.

Ősszel – Kujáni igazgató kérésére – újra átvettem a csapat vezetését, és tisztársaim, főleg Lajos barátom segítségével, újra lendültbe hoztuk azt. Sikeres karácsonyi ünnepély után, december végén sítábort tartottunk a Dobogókő tetején. Befejezésképpen sítalpon jöttünk a hűvösvölgyi villamos végállomásig. Sígárdánk a tél folyamán több versenyt is megnyert Lajos barátom kiváló részvételével.

1924 farsangján (II. 22.) az idősebb cserkészek és hozzátartozóik számára a Gellért szálló márványtermében táncestélyt, „7-es bált” rendeztünk szép sikerrel.

Június 29-én a Széchényi hegyen felavattam öregrajunkat, Lajos barátom raját. Nyáron két tábort rendeztünk. A fiatalok az én vezetésemmel a bakonyi „Maracsó lapos”-on táboroztak. Hazatértünk után indult útnak Lajos barátom parancsnoksága alatt az idősebb korosztály vízi tábora. Ausztriában bejárták a Salzkammergutot, és utána Wesenufertől – az ott számunkra készült 10 ladikkal – hajóztak le a Dunán a német határtól hazáig, inkább vitorlázva és csurogva, mint evezve. Komáromtól magam is velük tartottam. Ladikjaikat itthon az óbudai hajógyári szigeten helyeztük el, és sokszor vitorlázunk velük kedvező déli széllel Szentendre felé. Kerékpár kirándulást is gyakran rendeztünk.

1925 tavaszán zajlott le az I. (Budapesti) Cserkészkörület rendezésében a Budaörs-Budakeszi nagy hadijáték a Buda és Pest cserkészei között, melyben győzelemre mi vittük a budaiak támadását.

Június 28-29.-én a Szurdok völgyben rendeztünk tiszti tábort. Már a nyári táborokon Lajos barátom más elfoglaltsága miatt nem vehetett részt. Ősszel – az új igazgató kívánságára, vezetőtársaimmal való megbeszélés után, dr. Temesy Győző szövetségi társelnöknek, gimnáziumunk új tanárának adtam át a csapat parancsnokságát, és én az öregraj vezetését vettem át, ahol Lajossal együtt a kipróbált, iskolavégzett korosztályt fogtuk össze. Lapot is indítottunk „Öreg Hetes” címmel, szatirikus éllel. A lap az öregrajon kívül is népszerűségnek örvendett. Egy év után Temesy kívánságára folytatásával felhagytunk.

1929-ben jelent meg Bárdos Lajos összeállításában, Kodály Zoltán előszavával a Cserkész Szövetség kiadásában, mint úttörő munka a „101 magyar népdal” első kiadása. A kiadvány régi hiányt pótolta az ifjúsági énekkultúra terén, példányait elkapkodták. Nagy népszerűségét bizonyítja, hogy 1932-ben ki kellett adni a 2. kiadását, és folytatólag 1945-ben már a 7. kiadása látott napvilágot. Büszkén valljuk, hogy ez a könyvecske teremtette meg országosan a népdalkultuszt.

A Magyar Cserkész Daloskönyvének összeállításába is bekapcsolódott Bárdos. Az 1935-ben megjelenő 5. kiadását már a régi szerkesztők Spillenbergek és Márai mellett az ő neve is fémjelezte. Így jelent meg 1941-ben a következő, a 6. kiadás is.

Az 1933-as esztendő a Gödöllői Világjamboree éve volt. Az egész mozgalom, sőt az egész ország készült a nagy feladatra. A Jamboree zenei és énekkari irányítását Lajos barátom, mint ezzel megbízott központi vezető vette át. Bárdos Lajos a Jamboree után is – mint az OIB meghívott zenei előadója – irányította a magyar népdal kultuszának terjedését a mozgalomban, és ezen keresztül az egész magyar ifjúság körében. Számos tiszti és őrsvezetőképző tanfolyamon, táborban tartott előadást a cserkésznéklésről, kánonról, a magyar népzeneiről. Ennek a munkának óriási jelentőségét méltatta dr. Major Dezső, a mozgalom régi és mindvégig kitartó harcosa a következő sorokban:

„Köztudomású, hogy a ma már világrangú magyar zeneművészet az ősi magyar népdalra mint sziklaszilárd alapra épült. Hagyományos népzeneinket nem ismerték a városi emberek, még a szakemberek sem. Csak a század első évtizedeiben gyűjtötték össze eldugott falvaknak, pusztáknak, erélyi erdőknek az énekeit: egy bámulatosan gazdag, értékes dallamkincset. De a gyűjtők – Bartók, Kodály és társaik – nemcsak ezt a munkát végezték el, hanem népzeneinkből kifejlesztettek egy új, magasrendű és sajátosan magyar zeneirodalmat is.

Ám mindez csak a szakemberek szűk körén belül maradt volna, ha a népdal nem terjed el a magyarság legszélesebb rétegei között is. És ebben – büszkén vallhatjuk, - a magyar cserkészet volt az úttörő,

mozgató erő. Történetesen a budai 7-es cserkészeknek az egyik tisztje – Bárdos Lajos – 1920-1925 között Kodály Zoltánnak volt zeneszerző növendéke a Zeneakadémián. Ő kezdte el kirándulásokon, tábortűz mellett a magyar nép ősi dalainak énekeltetését. Lassanként más csapatok is átvették ezeket. A Magyar Cserkész Daloskönyve kiadásáról kiadásra több helyet adott a városi nóták mellett a népdalnak. Míg aztán 1929-ben megjelentette szövetségünk a „101 Magyar Népdal” című zsebkönyvecskét Bárdos Lajos szerkesztésében, színtiszta, válogatott anyaggal. (Függelékében ezekre a melódiákra írt kedves cserkészversekkel is.) A kötet megjelenését fémjelezte az, hogy maga Kodály Zoltán írt bele ajánló előszót. A könyvecske egyre nagyobb tért hódított, és 1945-ig hét kiadást ért meg több tízezres példányszámban. Ez legalább annyi daloló ifjút is jelentett. Rajtuk keresztül áradt szét a magyar közélet szellemi vérkeringésébe az a friss erő, amit népzeneink ismerete és szeretete jelent. Ennek a kötetnek köszönhető, hogy zeneszerzőink egyre-másra dolgozták föl ezeket a dallamokat különböző műzenei formákban. E gyűjtemény kiadásával a Magyar Cserkészszövetség többet tett a hazai zeneműveltség érdekében, mint bármely más, hivatalos zenei szerv! A gödöllői Jamboreen a KIE sátrában naponként oktatta a nagy számban jelentkező fiúkat a népdal cserkészapostola, Bárdos Lajos a népdalok ismeretére, helyes éneklésükre, és népzenei ismertetést is adott.

Ennek a mozgalomnak is köszönhető, hogy 14 évvel később, 1943-ban végre megjelent az első iskolai énektankönyv – Kodály Zoltán és Kerényi György szerkesztésében, - amelyik immár megalkuvás nélkül népzeneinkre tanítja ifjúságunkat. Azóta az egész magyarságnak közkincse lett az a dallamvilág, amelyet a magyar nép századok, sőt egy évezred viharain keresztül őrzött meg „ékes bizonyosságául finom, válogató ízlésének” – mint Kodály írja.”

Bárdos Lajos cserkész munkája sohasem szakadt meg. Bár külső kifejezésre főképp a népzene, népdalok terjesztésében jutott, belsőleg a cserkészszeszme, cserkésztestvériség szoros baráti körben való ápolásában is megnyilvánult. Az öreg hetesek – javakorabeli férfiak – össze-összejöttek, s beszámoltak sorsukról, tapasztalataikról, a cserkészgondolat érvényesüléséről életükben.

Megkérdeztem Lajos barátomat, hogy hosszú cserkész múltjára visszatekintve, mit adott neki a cserkészlet, mit köszönhet ő ennek az ifjúsági hatalmas mozgalomnak? Ő emlékeiben kutatva így felelt:

„Sokat köszönhetek. A szoba négy fala közé zárt kisdíák, magamba zárkózott, félénk kisleány voltam. Bár már akkor túrhetően hegedültem, minden rábeszélés, nógatás eredménytelen maradt, hogy magamat vendégek előtt produkáljam. Elzártágomban először a cserkészlet nyitott rám ablakot, melyen kitekinthettem, majd ajtót, melyen kiléphettem. A cserkészlet vezetett ki a szabad levegőre, a nagy természetbe, a társakkal válllvetve való együttes munkálkodásra. A kirándulásokra, táborokra, felderítő túrautakra. S mindezt olyan keretben, melynek célja egy eszmény, a cserkésztestvériség megvalósítása volt, egész életünkre szólóan. Hol volt az a zárkózott kisleány akkor, mikor táborokat, csapatot vezettem, és mikor itthon és külföldön a karnagy pódiumon intésemre százak zendítettek rá az általam megjelölt énekekre.

Amit kaptam a cserkészlettel, azt a fiatalabbaknak, mennél többnek, tovább is adtam. Hogy azzá lettem, aki most vagyok, azt nagy részben a cserkészletnek köszönhetem, és igyekeztem ezt minden képességemmel viszonzni a magyar ifjúság és édes hazánk javára.”